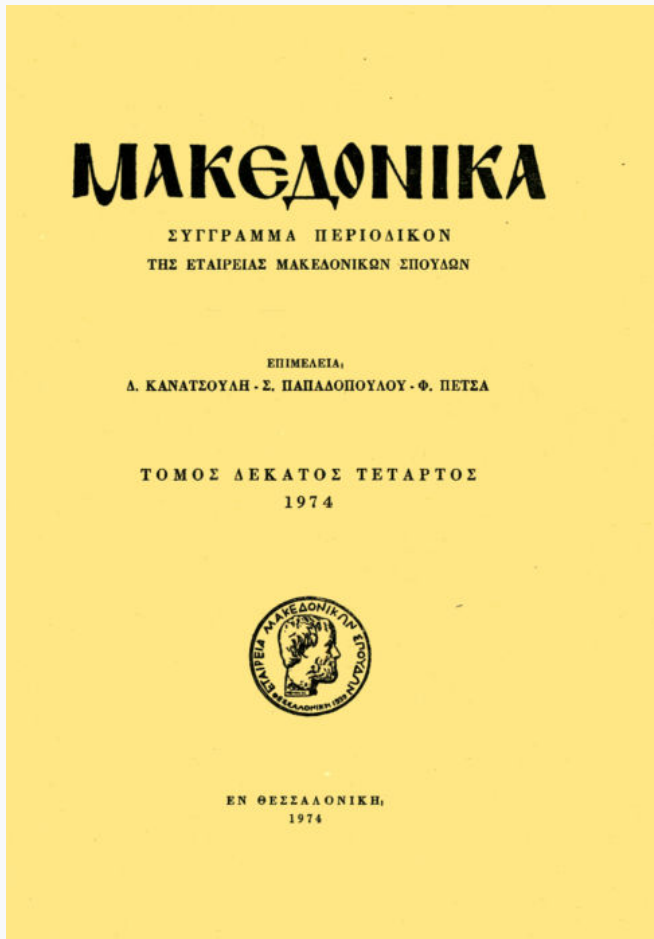

Μακεδονικά

Τόμ. 14, Αρ. 1 (1974)

Το οδικό δίκτυο της Ανατολικής Μακεδονίας από τα αρχαϊκά χρόνια ως τη ρωμαϊκή κατάκτηση

Δημήτριος Κ. Σαμσάρης

doi: [10.12681/makedonika.578](https://doi.org/10.12681/makedonika.578)

Copyright © 2014, Δημήτριος Κ. Σαμσάρης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Σαμσάρης Δ. Κ. (1974). Το οδικό δίκτυο της Ανατολικής Μακεδονίας από τα αρχαϊκά χρόνια ως τη ρωμαϊκή κατάκτηση. *Μακεδονικά*, 14(1), 123-138. <https://doi.org/10.12681/makedonika.578>

ΤΟ ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ ΤΗΣ ΑΝΑΤΟΛΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ ΑΠΟ ΤΑ ΑΡΧΑΪΚΑ ΧΡΟΝΙΑ ΩΣ ΤΗ ΡΩΜΑΪΚΗ ΚΑΤΑΚΤΗΣΗ

Ἀπὸ τὴν ἀρχαϊκὴ ἀκόμη ἐποχὴ στρατιωτικοί, διοικητικοί, ἐμπορικοί καὶ λατρευτικοί λόγοι εἶχαν ἐπιβάλλει στοὺς κατοίκους τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας, Παίονες καὶ Θρᾶκες, τὴν ἀνάγκη κατασκευῆς ἐνὸς ἀρκετὰ πυκνοῦ ὀδικοῦ δικτύου, τὸ ὁποῖο ἀργότερα συμπληρώθηκε μὲ τὰ ἔργα ὁδοποιίας τῶν Μακεδόνων βασιλιάδων. Τὸ ὀδικὸ αὐτὸ δίκτυο μπορούμε νὰ τὸ ἀναπαραστήσουμε σ' ὀρισμένα μέρη μὲ μεγαλύτερη καὶ σ' ἄλλα μὲ λιγότερη βεβαιότητα, βασιζόμενοι ἀπ' τὴ μὴ μεριά στὶς ἄμεσες καὶ ἔμμεσες πληροφορίες τῶν φιλολογικῶν πηγῶν, καὶ παίρνοντας ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά ὑπ' ὄψη μας τὸ ἀναμφισβήτητο γεγονός ὅτι ἀρκετοὶ ἀπὸ τοὺς γνωστούς μας ρωμαϊκοὺς—καὶ βυζαντινοὺς, τουρκικοὺς καὶ ἀκόμη σημερινούς—δρόμους κατασκευάστηκαν στὰ ἴχνη ἀρχαίων ὀδικῶν ἀρτηριῶν.

Ἡ «κ ἄ τ ω ὀ δ ὄ ς». Ἀπ' τοὺς ἀρχαίους δρόμους ὁ κυριώτερος καὶ ὁ πιὸ πολυσύχναστος καὶ γνωστός ἦταν αὐτὸς ποῦ, σύμφωνα μὲ τὸν Θουκυδίδη¹, ἐρχόταν ἀπὸ τὸ Βυζάντιο τῆς Θράκης καί, ἀφοῦ διέσχισε τὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία καὶ περνοῦσε ἀπὸ τὸν κάτω ροῦ τοῦ Στρυμόνα, ὄδηγοῦσε στὴ Θέρμη. Ἀπ' τὴ Θέρμη διακλαδιζόταν σὲ δύο ἀρτηρίες, ἀπ' τὶς ὁποῖες ἡ μὴ ὄδηγοῦσε στὴ νότια Ἑλλάδα καὶ ἡ ἄλλη, διασχίζοντας τὴν Μακεδονία καὶ τὴν Ἰλλυρία καὶ ἀκολουθώντας τὴν κατεύθυνση τῆς κατοπινῆς Ἐγνατίας, ἐφθανε στὸ Δυρράχιο, ἐξασφαλίζοντας τὴν ἐπικοινωνία ἀνάμεσα στὰ παράλια τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τῆς Μαύρης Θάλασσας. Ἀπ' τὴν ὑπαρξὴ μᾶς «ἄνω ὁδοῦ», τὴν ὁποία μαρτυρεῖ ὁ Ἡρόδοτος καὶ ποῦ θὰ μιλήσουμε γι' αὐτὴν παρακάτω, ἐξυπακούεται ἡ ὀνομασία «κάτω ὁδός» γιὰ τὸν δρόμο αὐτό.

Τὴν κατεύθυνση τοῦ δρόμου κατὰ τὴν διέλευσίν του μέσα ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία μπορούμε νὰ τὴν παρακολουθήσουμε μὲ βάση τὴν φυσικὴ διαμόρφωση τοῦ ἐδάφους καὶ τὶς χρήσιμες πληροφορίες τοῦ Ἡρόδοτου γιὰ τὴν πορεία τοῦ Ξέρξη, ὁ ὁποῖος εἶχε χρησιμοποιήσει τὸν δρόμο στὴν ἐκστρατεία του ἐναντίον τῆς Ἑλλάδας (480 π.Χ.). Ἀπ' τὰ ἀνατολικά ὁ δρόμος ἔμπαινε στὴν Ἀνατολικὴ Μακεδονία ἀκριβῶς ἀπὸ ἐκεῖνο τὸ σημεῖο

1. Θουκυδ. II, 97, 1-2 «...ὁδὸν δὲ τὰ ξυντομώτατα ἐξ Ἀβδήρων ἐς Ἴστρον ἀνὴρ εὖζω-νος ἐνδεκαταῖος τελεῖ. Τὰ μὲν πρὸς θάλασσαν τοσαύτη ἦν, ἐς ἠπειρον δὲ ἀπὸ Βυζαντίου ἐς Λαιαίους καὶ ἐπὶ τὸν Στρυμόνα (ταύτη γάρ διὰ πλείστου ἀπὸ θαλάσσης ἄνω ἐγίγνετο) ἡμερῶν ἀνδρὶ εὐζώνῃ τριῶν καὶ δέκα ἀνύσαι».

του Νέστου, ἀπ' τὸ ὁποῖο εἶχε περάσει τὸν ποταμὸ καὶ ὁ Ξέρξης προερχόμενος ἀπὸ τὰ Ἄβδηρα. Ποιὸ ἦταν ὁμοῦς τὸ σημεῖο αὐτό; Ἄν πάρουμε ὑπ' ὄψη μας τὸ γεγονός ὅτι στὴν ἀρχαιότητα ὁ Νέστος σχηματίζει στὶς ἐκβολές του ἓνα δέλτα¹, πού θὰ ἦταν ἀδιάβατο, καθὼς καὶ τὸ ἄλλο γεγονός, ὅτι δηλ. κατὰ τὴ διαδρομὴ του μέσ' ἀπὸ τὴν πεδιάδα τῆς σημ. Χρυσούπολης ἢ κοίτη του δὲν ἦταν σταθερὴ καὶ γι' αὐτὸ συχνὰ πλημμύριζε², τότε εἶναι φυσικὸ νὰ ἀναζητήσουμε τὸ σημεῖο τῆς διάβασης τοῦ ποταμοῦ ἀπὸ τὸν Ξέρξη βορειότερα καὶ νὰ τὸ ἐντοπίσουμε μὲ πολλὰς πιθανότητες κοντὰ στὸ σημ. χωριὸ Παράδεισος, ὅπου ὁ ποταμὸς κατεβαίνει ἀπὸ τὸ βουνὸ Λεκάνη γιὰ νὰ ξεχυθῆ ὀρμητικὸς κάτω στὴν πεδιάδα. Πραγματικὰ στὸ σημεῖο αὐτὸ βρέθηκαν ἴχνη ρωμαϊκῆς γέφυρας³, ἀπ' τὴν ὁποία περνοῦσε ἡ Ἑγνατία ὁδὸς κατευθυνόμενὴ πρὸς τὴ Θράκη⁴, καὶ εἶναι πολὺ πιθανὸ ὅτι ἡ ρωμαϊκὴ αὐτὴ γέφυρα χτίστηκε στὴ θέση ἀρχαίας, ἂν καὶ κανένας ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους συγγραφεῖς δὲν μνημονεῖ κατὰ τέτοιο. Εἶναι παράξενο μάλιστα τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ἡρόδοτος, ἐνῶ μιλάει γιὰ γέφυρες πού κατασκεύασε τὸ μηχανικὸ τοῦ Ξέρξη στὸν Στρυμόνα, δὲν κάνει καθόλου λόγο γιὰ γέφυρες στὸ Νέστο. Αὐτὴ ἀκριβῶς ἢ σιωπῇ μᾶς κάνει νὰ πιστέψουμε ὅτι στὸ Νέστο προὔπηρχε γέφυρα (ἢ γέφυρες), ἀπ' τὴν ὁποία πέρασε ὁ στρατὸς τοῦ Ξέρξη. Ἄλλωστε αὐτὸ τὸ ἐπιβεβαιώνει καὶ τὸ γεγονός ὅτι 30 περίπου χρόνια νωρίτερα εἶχε περάσει τὸ Νέστο ἀπὸ προὔπαρχουσα πιθανάτατα γέφυρα ὁ στρατηγὸς τοῦ Δαρείου Μεγάβας⁵, ὅταν ἐξεστράτευσε ἐναντίον τῶν Σιριοπαιόνων⁶. Τέλος ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα αὐτὴ γέφυρα θὰ εἶχαν περάσει καὶ οἱ Παῖονες, ὅταν ἐξεστράτευσαν ἐναντίον τῆς Καρδίας⁷, καὶ ἀκόμη παλιότερα οἱ Βισάλτες κατὰ τὴν ἐκστρατεία τους ἐναντίον τῆς Περίνου⁷. ἐπίσης ὁ βασιλεὺς Ρῆσος, ὅταν μετέβη στὴν Τροία γιὰ νὰ βοηθήσῃ τοὺς πολιορκουμένους συμμάχους του⁸, καὶ τέλος ὁ Ἡρακλῆς, ὅταν ἐπέστρεψε ἀπ' τὴ Θράκη στὶς Μυκῆνες φέρνοντας τὰ ἄλογα τοῦ βασιλιᾶ Διομήδη⁹.

Ἐπομένως μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ σχεδὸν βέβαιο ὅτι καὶ ὁ Ξέρξης εἶχε διαβῆ τὸ Νέστο ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτό, χρησιμοποιώντας κάποια ἀρχαία γέ-

1. Βλ. E u g. O b e r h u m m e r, RE XVII, 138/9, στή λ. «Nestus», ἀρ. 1.

2. Στραβ. VII, ἀπόσπ. 43 (44).

3. Βλ. Γ. Μ π α κ α λ ά κ η, Παρανέστοι ἀρχαιότητες, «Θρακικά», τ. 8 (1937), σ. 15, σημ. 1.

4. Βλ. Γ. Μ π α κ α λ ά κ η, ἔ.ἀ. Πρβλ. καὶ P. C o l l a r t, Philippes, ville de Macédoine depuis ses origines jusqu' à la fin de l'époque romaine, Paris 1937, πίν. I καὶ LXXXVII.

5. Ἡροδ. V, 15.

6. FHG, I, 34 [= Ἀθην. XII, 520].

7. Ἡροδ. V, 1.

8. Ὀμηρ. Ἰλ. K, 433-41. Ἀπολλοδ. I, 3, 4.

9. Ἀπολλοδ. II, 5, 8.

φουρα ποὺ θὰ ὑπῆρχε στὴ θέση τῆς ρωμαϊκῆς. Καὶ ἂν πάρουμε ὑπ' ὄψη μας τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τὴν περαιτέρω πρὸς δυσμὰς πορεία του εἶχε περάσει πλάι (βορείως) ἀπὸ τὴν πόλη Πίστυρο¹, ἡ ὁποία πιθανῶς ταυτίζεται μὲ τὰ ἐρεῖπια ἀρχαίας πόλης ποὺ ἀνακαλύφθηκαν κοντὰ στὸ σημ. χωριὸ Ποντολίβαδο², τότε θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῆ πολὺ πιθανὸ ὅτι ὁ ἀρχαῖος δρόμος, ἀφοῦ περνοῦσε ἀπὸ τὴν παραπάνω γέφυρα, ἀκολουθοῦσε, τουλάχιστο ὡς τὴ Νεάπολη (σημ. Καβάλα), τὴ γνωστὴ διαδρομὴ τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ, ποὺ μὲ τὴ σειρά της δὲν διέφερε πολὺ ἀπ' αὐτὴ τῆς σημερινῆς ἐθνικῆς ὁδοῦ Ξάνθης-Καβάλας³.

Ἄπ' τὴ Νεάπολη ὁ δρόμος φαίνεται πὼς συνέχιζε πρὸς δυσμὰς τὴ διαδρομὴ του μέσα ἀπὸ τὴν Πιερικὴ κοιλάδα ἀκολουθώντας τὴν κατεύθυνση τῆς σημ. ἐθνικῆς ὁδοῦ Καβάλας-Θεσσαλονίκης. Αὐτὸ συμπεραίνεται ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι ὁ Ξέρξης κατὰ τὴν πορεία του μέσα ἀπὸ τὴν Πιερίδα εἶχε, σύμφωνα μὲ τὴν θετικὴ μαρτυρία τοῦ Ἡρόδοτου, στ' ἀριστερὰ του τὶς παραθαλάσσιες Πιερικὲς πόλεις (=θασιακὲς ἀποικίες) καὶ στὰ δεξιὰ του τὸ βουνὸ Παγγαῖο, περνώντας πλάι ἀπὸ τοὺς νότιους πρόποδες αὐτοῦ⁴. Ἀφοῦ διέσχισε τὴν Πιερίδα, ὁ δρόμος ἔφερε στὴν πόλη Ἡϊόνα, περνοῦσε νοτιῶς τῆς Ἀμφίπολης (Ἐννέα ὁδοὶ) καὶ ἀπὸ κεῖ συνέχιζε παραλιακὰ τὴ διαδρομὴ του πρὸς τὰ δυτικά, περνώντας ἀπὸ τὴ γέφυρα (ἢ γέφυρες;) τοῦ Στρυμόνος⁵.

Ἡ ὑπαρξὴ γέφυρας στὸν Στρυμόνα ἀπὸ τὴν πιὸ πρῶτῃ ἀκόμη ἀρχαϊότητα θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῆ πολὺ πιθανή, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὴν περίπτωση τοῦ Ρήσου⁶, ἀπ' τὴν ἐκστρατεία τῶν Βισαλτῶν ἐναντίον τῆς Περσίδου⁷, οἱ ὁποῖοι ἦταν ὑποχρεωμένοι νὰ περάσουν τὸν Στρυμόνα, μὰ ποὺ κατοικοῦσαν δυτικὰ αὐτοῦ, καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν μαρτυρία τοῦ Εὐριπίδη, ὁ ὁποῖος ἀναφέρει

1. Ἡρόδ. VII, 109, 2.

2. Βλ. X. Κουκούλη - Χρυσανθάκη, Εἰδήσεις ἐκ τῆς Θεσιῶν Ἡπειρῶ, AAA, τ. 6 (1973) σ. 2, 237-8.

3. Γιὰ τὴν ταύτιση τῆς πορείας τῆς Ἐγνατίας καὶ τῆς σημ. ἐθνικῆς ὁδοῦ βλ. Γ. Μπακαλάκη, Παρანέστιοι ἀρχαῖοιτες, ἔ.α., σ. 24 κ.ε. X. Κουκούλη - Χρυσανθάκη, Via Egnatia - Ἀκόντιμα, AAA, τ. 5 (1972), σ. 481, σημ. 19. Δ. Λαζαρίδη, Ἀμφίπολις καὶ Ἀργίλος (πολυγραφ.), Ἀθῆναι 1972, εἰκ. 8. Δ. Σαμάρη, Ἱστορικὴ γεωγραφία τῆς ἀρχαίας Ἀνατολικῆς Μακεδονίας (πολυγραφ.), Θεσσαλονίκη 1973, σ. 33.

4. Ἡρόδ. VII, 110-112.

5. Ἀπὸ τὴν διήγησή τοῦ Ἡροδότου (VIII, 115) θὰ μπορούσε νὰ σχηματίσει κανεὶς τὴν ἐντύπωση πὼς ὁ Ξέρξης εἶχε περάσει καὶ ἀπὸ τὴν Σίρι, ἀλλὰ, ὅπως σωστὰ παρατηρεῖ ὁ Desdèvisès (Géographie ancienne de Macédoine, Paris, 1863, σ. 138), ὁ ἴδιος ὁ Ξέρξης δὲν πῆγε πιὸ μακριὰ (βορειότερα) ἀπὸ τὴν πόλη τῶν Ἐννέα ὁδῶν· ἴσως ἀπὸ τὴ Σίρι πέρασε μονάχα ἓνα τμήμα τοῦ στρατοῦ του.

6. Βλ. P. Perdrizet, Le pont d'Amphipolis et la date du Rhésos, «In Memorialui Vasile Pârvan», 1934, σ. 284-90.

7. FHG, I, 34 [=Ἀθην. XII].

τόν ποταμό ὡς «καλλιγέφυρον»¹. Τὸ 480 π.Χ. ὁμως ὁ Ξέρξης γιὰ νὰ περάσῃ τὸν ποταμό «προσετέτακτο ζεύξαντες γεφυρώσαι» αὐτόν². Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὴν ἐποχὴ τουλάχιστο ἐκείνη δὲν σωζόταν ἡ γέφυρα τῶν ἀρχαϊκῶν χρόνων. Δὲν ἦταν ἄλλωστε δυνατό νὰ εἶναι αὐτὴ μόνιμη, ἂν πάροουμε ὑπ' ὄψη μας ὅτι ἡ κοίτη τοῦ ποταμοῦ δὲν ἦταν σταθερὴ, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ ἐπεισοδίο μὲ τὸν Ἡρακλῆ πού, σύμφωνα μὲ τὴ μυθολογία, τὸν παρακάλεσαν οἱ κάτοικοι τῆς περιοχῆς καὶ διευθέτησε τὴν κοίτη τοῦ ποταμοῦ³.

Μερικὲς δεκαετίες ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐκστρατεία τοῦ Ξέρξη ἔχουμε καὶ πάλι πληροφορίες γιὰ τὴν ὑπαρξὴ γεφυρῶν στὸν Στρυμόνα⁴, οἱ ὁποῖες μάλιστα θὰ πρέπει νὰ ἦταν πέτρινες, ἂν κρίνουμε ἀπ' τὸν χαρακτηρισμὸ τοῦ Εὐριπίδη «καλλιγέφυρος Στρυμών»⁵. Αὐτὸ δείχνει ἢ ὅτι διατηροῦνταν ἀκόμη οἱ γέφυρες πού εἶχε κατασκευάσει τὸ μηχανικὸ τοῦ Ξέρξη—ἂν βέβαια ἦταν πέτρινες—, ἢ ὅτι κατασκευάστηκαν ἄλλες πιθανῶς ἀπὸ τοὺς Ἀθηναίους, μετὰ τὴν ἴδρυση τῆς Ἀμφίπολης. Ἀπ' τὶς γέφυρες αὐτὲς μᾶς εἶναι γνωστὲς δύο, στὴν περιοχὴ τῆς Ἀμφίπολης, πού ἔχουν διασωθῆ καὶ οἱ πέτρες ἀπ' τὰ βάθρα τους στὶς ὄχθες τοῦ ποταμοῦ⁶. Ἡ μιά, ἡ βόρεια, βρισκόταν σὲ μικρὴ ἀπόσταση ἀπ' τὴν πόλη, ἀφοῦ ὡς αὐτὴν ἔφταναν τὰ τεῖχη της, καὶ ἡ ἄλλη, ἡ νότια, λίγο παρακάτω ἀπ' τὴν πρώτη⁷. Πιθανῶς ὁμως οἱ γέφυρες αὐτὲς δὲν ἦταν σύγχρονες, γιὰτὶ ὁ Θουκυδίδης στὴν ἐξιστόρηση τῶν ἐδῶ πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ἀναφέρει μιὰ μονάχα γέφυρα, προφανῶς τὴ νότια⁸. Ἴσως ἡ ἄλλη κατασκευάστηκε τὴν ἐλληνιστικὴ ἐποχῇ, ὅποτε εἶχε πιά ἐπεκταθῆ τὸ

1. Εὐριπ. Ῥῆσ., 347-50.

2. Ἡροδ. VII, 24 «...τοῖσι δὲ αὐτοῖσι τούτοισι τοῖσι περ καὶ τὸ δρυγμα, προσετέτακτο (ὁ Ξέρξης) καὶ τὸν Στρυμόνα ποταμὸν ζεύξαντες γεφυρώσαι». Βλ. καὶ Ἡροδ. VII, 114, 1, ὅπου γίνεται λόγος γιὰ περισσότερες ἀπὸ μιὰ γέφυρες: «Φαρμακεύσαντες δὲ ταῦτα ἐς τὸν ποταμὸν καὶ ἄλλα πολλὰ πρὸς τούτοις ἐν Ἑννέα ὀδοῖσι τῆσι Ἡδῶνων ἐπορεύοντο κατὰ τὰς γεφύρας, τὸν Στρυμόνα εὐρόντες ἐξευγμένον».

3. Ἀπολλοδ. II, 5, 10.

4. Θουκυδ. IV, 103, 4, 108, 1. Πρβλ. καὶ J. P a p a s t a v r u, Amphipolis. Geschichte und Prosopographie, «Klio», τ. 37 (1936), σ. 2.

5. Εὐριπ., ἔ.ἀ.

6. Βλ. E. Π e λ e κ κ ῖ δ η, Ἀνασκαφαὶ ἐν Ἀμφιπόλει, ΠΑΕ 1920, σ. 82-4.

7. Π e λ e κ κ ῖ δ η, ἔ.ἀ.

8. Θουκυδ. IV, 103, 4, 108, 1. Οἱ νεώτεροι, στηριζόμενοι στὸν Θουκυδίδη καὶ ἀναζητώντας μιὰ μονάχα γέφυρα, βρῖσκουν τὰ ἴχνη τῆς βόρειας μονάχα ἢ τῆς νότιας καὶ κανεῖς τὰ ἴχνη καὶ τῶν δύο, πού τὰ βάθρα τους ἀνακάλυψε ὁ Πελεκίδης. Ἔτσι ὁ W. M. L e a k e, Travels in Northern Greece, τ. III, σ. 191, σημειώνει μονάχα τὴ βόρεια (πρβλ. καὶ RE, I, στ. 1950-51), ὁ Arnold, Thucydides, τ. II, σ. 450 καὶ ὁ Grote (στὸ τέλος τοῦ τόμου VII τῆς ἱστορίας του) τοποθετοῦν ὀρθὰ τὴν ἀναφερόμενη ἀπὸ τὸν Θουκυδίδη γέφυρα στὰ νότια τῆς Ἀμφίπολης, χωρὶς νὰ ἀναφέρουν ὁμως καὶ τὴ δεύτερη. Καὶ τέλος ὁ X ρ υ σ ο ρ ὀ ο ς, «Παρνασοῦ Ἐπετηρίφ», τ. 2 (1898), σ. 262, γνωρίζει μονάχα τὴ βόρεια, ὅπως καὶ ὁ Leake κ.ἀ.

μακεδονικὸ κράτος καὶ πέρα ἀπὸ τὸν Στρυμόνα. Δυστυχῶς δὲν μπορεῖ νὰ δοθῇ μιὰ σίγουρη ἀπάντηση, ἐξαιτίας τῆς ἔλλειψης περισσότερων πληροφοριῶν καὶ ἐπειδὴ οἱ πέτρες τῶν βάρθρων ποῦ βρέθηκαν δὲν ἀποτελοῦν ἰκανοποιητικὰ ἐνδεικτικὰ στοιχεῖα χρονολόγησης. Πάντως ἀργότερα στὰ ἴχνη τῶν γεφυρῶν αὐτῶν οἱ Ῥωμαῖοι κατασκεύασαν τὶς δικῆς τοὺς πέτρινες τοξωτὲς γέφυρες, ποῦ ἀπὸ μιὰ ἀπ' αὐτὲς περνοῦσε καὶ ἡ Ἐγνατία ὁδός¹.

Ἡ «κάτω ὁδός» ποῦ θὰ ἐξασφάλιζε τὴν ἐπικοινωνία ἀνάμεσα στὴν Ἀσία καὶ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀκόμη ἀνάμεσα στὶς πόλεις τῆς Ἀνατολικῆς Μακεδονίας ἀπ' τὶς ὁποῖες περνοῦσε, φαίνεται πὼς εἶχε κατασκευαστῆ ἀπὸ τὴν πιὸ πρώιμη κιόλας ἀρχαιότητα, γιατί, ὅπως εἶδαμε, τὴν εἶχαν χρησιμοποιήσει πρὶν ἀπὸ τὸν Ξέρξη καὶ οἱ Παίονες, οἱ Βισάλτες καὶ ὁ Ρῆσος καὶ πολλοὶ πιθανοὶ καὶ ὁ Μεγάβαρος κατὰ τὴν ἐκστρατεία τὸν ἐναντίον τῶν Σιριοπαιόνων². Σύμφωνα μα τὴν μαρτυρία τοῦ Ἡρόδοτου, ὁ δρόμος διατηρήθηκε ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς περιοχῆς καὶ μετὰ τὴν διέλευση τοῦ Ξέρξη³. Ἀπ' αὐτὸν πέρασε ἀργότερα ὁ Μ. Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν ἐκστρατεία του στὴν Ἀσία⁴. Ὁ ἴδιος εἶχε χρησιμοποιήσει παλιότερα ἓνα τμῆμα αὐτοῦ—ἀπ' τὴ Νεάπολη ὡς τὸ Νέστο⁵—σὲ μιὰ προηγούμενη ἐκστρατεία ἐναντίον τῶν Τριβαλλῶν⁶. Ἐπίσης νορίτερα ὁ Βρασιδάς εἶχε χρησιμοποιήσει τὸ δυτικὰ τοῦ Στρυμόνος τμῆμα τοῦ δρόμου κατὰ τὴν ἐκστρατεία του ἐναντίον τῆς Ἀμφίπολης⁷. Στὶς ἀρχῆς τοῦ 2ου π.Χ. αἰ. ὁ δρόμος βρισκόταν σὲ πολὺ κακὴ κατάσταση.

1. Βλ. Δ. Σ α μ σ ἄ ρ η, Ἱστορικὴ γεωγραφία, σ. 6.

2. Βλ. Ἡρόδ. VI, 43-5.

3. Ἡρόδ. VII, 115, 3 «Τὴν δὲ ὁδὸν ταύτην, τῆ βασιλεὺς Ξέρξης τὸν στρατὸν ἤλασε, οὔτε συγγέουσι Θρηίκες οὔτ' ἐπισπείρουσι, σέβονται τε μεγάλας τὸ μέχρι ἐμεῦ». Πρβλ. καὶ St. C a s s o n, Macedonia, Thrace and Illyria, Oxford 1926, σ. 43. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸ χωρίο αὐτὸ τοῦ Ἡρόδοτου ὁ δρόμος δὲν θὰ πρέπει νὰ ἦταν λιθοστρωτός, ἀφοῦ ἦταν δυνατό νὰ σπαρῇ· δὲν ξέρομε ἂν ἀργότερα λιθοστρώθηκε.

4. Ἀρριαν. Ἀναβ., I, 11, 4 «Διαβάς δὲ τὸν Στρυμόνα παρήμειβε (ὁ Ἀλέξανδρος) τὸ Πάγγαον ὄρος τὴν ὡς ἐπ' Ἀβδηρα καὶ Μαρώνειαν, πόλεις Ἑλληνίδας, ἐπὶ θαλάσσην ὀκσιμένας. Ἐνθεν δὲ ἐπὶ τὸν Ἐβρον ποταμὸν ἀφικόμενος...».

5. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν περιγραφή τῆς πορείας του ἀπὸ τὸν Ἀρριανὸ (Ἀναβ. I, 1, 4-5), ὁ Ἀλέξανδρος, ἀφοῦ διέβη τὸ Νέστο, πῆρε τὸν δρόμο ποῦ ὀδηγοῦσε πάνω ἀπὸ τὴν Ροδόπη πρὸς τὴν πηγὴς τοῦ ποταμοῦ καὶ σὲ 10 μέρες ἔφτασε στὸν Αἴμο. Γιὰ τὴν πορεία κατὰ τὴν ἐκστρατεία του αὐτῆ βλ. περισσότερα στοῦ P. C o l l a r t, Philippes, σ. 187, σημ. 1, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

6. Γιὰ τὴν ἐκστρατεία αὐτῆ βλ. Ἀρριαν. Ἀναβ. I, 1 κ.έ. Πρβλ. καὶ G. K a c a r o v, Arian: Pohodât ha Aleksandâr veliki kâm Dunava, ПСИ (= «Periodičesko Spisanie ha Bâlgarskoto Knizovno Druzestvo»), τ. 16 (1905), σ. 65, 124-33. N. V u l i č, Alexander zur gegen die Triballer, «Klio», τ. 9 (1909), σ. 490-91. G. K a c a r o v, Po Vâprosâ za Pohoda ha Aleksandâr Veliki kâm Dunava, ПСИ, τ. 21 (1909), 70, σ. 469-72. T o ō i δ i o u, Pohodât ha Aleksandâr veliki kâm Dunava, «Bâlgarski turist», τ. 16 (1923(24)), 5, σ. 78-9.

7. Σχετικὰ βλ. στοῦ Θεουκῶδ. IV, 103, 1-2.

Ἔτσι τὸ 188 π.Χ. ὁ Μάνλιος εἶχε διασχίσει αὐτὸν μὲ μεγάλη δυσκολία¹. Μετὰ τὴ ρωμαϊκὴ κατάκτηση στὰ ἴχνη τοῦ δρόμου αὐτοῦ κατασκευάστηκε ὁ ρωμαϊκὸς δρόμος Φιλίππων-Ἀμφίπολης μέσω Πιερίδος καὶ τὸ τμήμα τῆς Ἐγνατίας ὁδοῦ ἀπὸ τὴ Νεάπολη ὡς τὸ Νέστο ποταμὸ.

Ἄν πάρουμε ὑπ' ὄψη μας ὅτι ὁ Βρασιδίας, παρόλη τὴν κακοκαιρία ποῦ ἐπικρατοῦσε, διήνυσε τὸ δυτικὰ τοῦ Στρυμόνος τμήμα τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ δρόμου (ἀπὸ Βρομίσκο ὡς τὴν Ἀμφίπολη) μέσα σὲ μιὰ νύχτα² καὶ ἀκόμη τὸ γεγονός ὅτι ἕνας ἐλαφρὰ ὀπλισμένος ἀρχαῖος ὀπλίτης γιὰ νὰ διανύση τὸν δρόμο ἀπὸ Βυζάντιο ὡς τὸν Στρυμόνα ἤθελε 13 μέρες³, τότε μποροῦμε νὰ βγάλουμε τὸ συμπέρασμα ὅτι γιὰ νὰ διανύση κανεὶς τὸ τμήμα τοῦ δρόμου ἀπὸ Νέστο ὡς τὸν Βρομίσκο χρειαζόταν τρία περίπου ἡμερόνυχτα.

Οἱ δρόμοι «Νεάπολης-Φιλίππων», «Σίρεως-Ἀμφίπολης» καὶ ἡ λεγομένη «ἄνω ὁδός». Ἄπ' τὴν «κάτω ὁδὸ» ξεκινούσαν δυὸ δευτερεύουσες ὀδικές ἀρτηρίες, ἀπ' τὶς ὁποῖες ἡ μιὰ ἀπεσπᾶτο ἀπὸ τὴ Νεάπολη καὶ ἡ ἄλλη ἀπὸ ἓνα σημεῖο κοντὰ στὴ σημ. Ἐλευθερούπολη. Ἡ πρώτη ἀπ' αὐτὲς ὀδηγοῦσε στὸ Δάτο (=Κρηνίδες, Φιλίππους) καὶ εἶχε μῆκος 90 περίπου σταδίων (16 χλμ. περίπου)⁴. Ἄν κρίνουμε ἀπ' τὸ γεγονός ὅτι ἡ Νεάπολη ἦταν ἐπίγειο τῶν Δατηνῶν⁵, θὰ πρέπει νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἡ ὀδικὴ αὐτὴ ἀρτηρία ὑπῆρχε καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἴδρυση τῆς ἐδῶ θασιακῆς ἀποικίας τῶν Κρηνίδων. Ἡ ὑπαρξὴ τῆς πάντως ἐπιβεβαιώνεται καὶ ἀπὸ μιὰ ἐπιγραφὴ τοῦ 3ου π.Χ. αἰ., ποῦ μαρτυρεῖ ὅτι οἱ Φιλίππιοι εἶχαν συνοδεύει τιμητικὰ τοὺς θεωροὺς τῆς Κῶ ἀπὸ τὴν πόλη τους ὡς τὴ Νεάπολη⁶. Ἀργότερα τὰ ἴχνη τοῦ δρόμου αὐτοῦ ἀκολούθησε καὶ ἡ Ἐγνατία ὁδός⁷. Ἡ δευτέρη ὀδικὴ ἀρτηρία ὀδηγοῦσε στὴ Σκαπτὴ Ὑλη καὶ ἀπ' αὐτὴν μεταφερόταν προφανῶς καὶ ἡ ξυλεια τοῦ Παγγαίου στὰ ναυπηγεῖα τῆς Νεάπολης.

Ἄπ' τὴν περιγραφὴ τῆς ἐκστρατείας τοῦ Μεγάβαζου ἐναντίον τῶν Σιριοπαίωνων ποῦ κάνει ὁ Ἡρόδοτος⁸ μαθαίνουμε δυὸ ἀκόμη δρόμους: τὸν

1. Liv. XXXVIII, 40, 41.

2. Βλ. Θουκυδ., ἐ.ἀ.

3. Πρβλ. Θουκυδ. II, 97, 1-2.

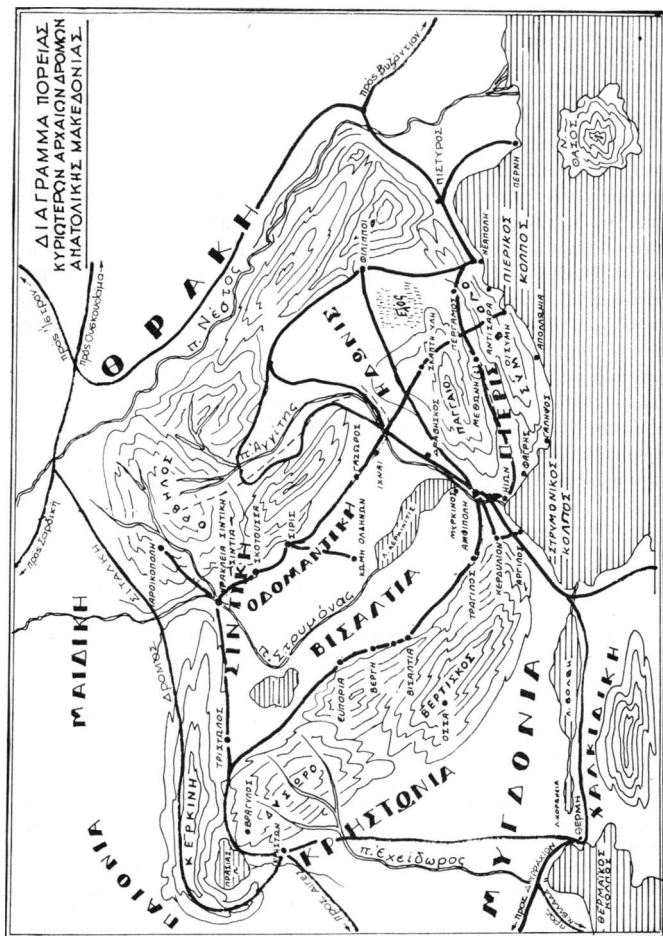
4. Ὁ Ἀππιανός, Περὶ Ἐμφ. πολ., IV, 106, 446, ὑπολογίζει τὴν ἀπόσταση Φιλίππων-Νεαπόλεως σὲ 70 στάδια καὶ ὁ Γαληνός, Περὶ τῆς τῶν ἀπλῶν φαρμάκων κρᾶσεως καὶ δυνάμεως, IX, 2 (ἐκδ. Kühn, τ. XII, σ. 172) σὲ 120 στάδια. Ἀκολουθώντας τὸν σημ. δρόμο ἢ ἀπόσταση ἀπὸ τὰ εἰρήπια τῶν Φιλίππων καὶ ὡς τὴν Καβάλα (ἀρχ. Νεάπολη) εἶναι 15 χλμ. περίπου.

5. Στραβ. VII, ἀπόσπ. 36.

6. SEG 105, ἀρ. 373-4. Πρβλ. καὶ Δ. Κανατσούλη, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας μέχρι τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, Θεσσαλονίκη 1964, σ. 84.

7. Βλ. Δ. Σαμσάρη, Ἱστορικὴ γεωγραφία, σ. 33.

8. Γιὰ τὴν ἐκστρατεία αὐτὴ βλ. Ἡρόδ. V, 14-6.

δρόμο που άκολούθησαν οί Σιριοπαίονες γιά νά κατεβούν στη θάλασσα¹ και τόν άλλο που χρησιμοποίησε ό Μεγάβαζος στην πορεία του πρὸς τήν Σίρι και τήν Πρασιάδα λίμνη². Ό πρώτος δρόμος θά ξεκινούσε ἀπό τήν πρωτεύουσα τὼν Σιριοπαίωνων, τήν Σίρι, και άκολουθώντας τὸν σημ. αὐτοκινητόδρομο Σερρών-Άμφίπολης περνούσε ἀπό τήν Δραβήσκο και τήν Μύρκινο και έφερνε στην Άμφίπολη³.

Ό Μεγάβαζος πάλι φαίνεται πὼς στην άρχή πήρε τὸν δρόμο, που είχε άκολουθήσει ό Ξέρξης, δηλ. τήν «κάτω ὁδόν», γι' αὐτὸ και οί Σιριοπαίονες κατέβηκαν και τὸν περίμεναν στὸν Στρυμονικό κόλπο, ἀπ' ὅπου περνούσε ὑποχρεωτικά ό δρόμος⁴. Όταν όμως ό Μεγάβαζος πληροφορήθηκε τήν κίνηση αὐτῆ τὼν Σιριοπαίωνων άφησε τὸν δρόμο αὐτὸ και πήρε τήν λεγόμενη «άνω ὁδόν»⁵. Η «άνω ὁδός» θά πρέπει νά ήταν εκείνη που ὀδηγοῦσε πρὸς τίς Κρηνίδες ἢ ἡ ἄλλη που έφερνε στη Σκαπτή "Υλη. Άλλος δρόμος δὲν μπορούσε νά ὑπάρχει, ἀφοῦ ἀνάμεσα στοὺς δυὸ παραπάνω ἐκτεινόταν τὰ ἔλη τὼν Φιλίππων. "Αν πάρουμε ὑπ' ὄψη μας τὸ γεγονός ὅτι ἡ πορεία του πρὸς τήν Σίρι μέσ' ἀπὸ τίς Κρηνίδες (Φιλίππους) απαιτοῦσε πολὺ περισσότερα χιλιόμετρα ἀπὸ εκείνη τῆς Σκαπτῆς "Υλης και, ἂν ἀποκλείσουμε μιὰ τέτοια ταλαιπωρία τοῦ Μεγάβαζου, τῆ στιγμή που είχε ντόπιους ὀδηγοὺς⁶ που ἤξεραν τὰ μέρη, τότε θά πρέπει νά ὑποθέσουμε ὅτι τὸν δρόμο τῆς Πιερίδος τὸν άφησε στὸ σημεῖο περίπου τῆς σημ. Ἐλευθερούπολης και ἀπὸ κει πήρε τὸν δρόμο

1. Ἡροδ. V, 15 «Πυθόμενοι δὲ οί Παίονες τοὺς Πέρσας ἐπὶ σφέας ἰέναι, ἀλισθέντες ἐξεστρατεύσαντο πρὸς θαλάσσης, δοκέοντες ταύτη ἐπιχειρήσειν τοὺς Πέρσας ἐσβάλλοντας».

2. Ἡροδ. V, 14, 1-2 «Ἐνταῦθα Δαρείος γράφει γράμματα Μεγαβάζῳ, τὸν ἔλιπε ἐν τῇ Ὀρηκῇ στρατηγόν, ἐντελλόμενος ἐξαναστήσαι ἐξ ἠθέων Παίονας και παρ' αὐτὸν ἀγαγεῖν και αὐτοὺς και τέκνα τε και γυναῖκας αὐτῶν... Ὁ δὲ ἐπιλεξάμενος και λαβὼν ἡγεμόνας ἐκ τῆς Ὀρηκῆς ἐστρατεύετο ἐπὶ τὴν Παιονίην», 15, 2 «...καθόντες δὲ τοὺς Παίονας ἐσπίπτουσιν ἐς τὰς πόλιας αὐτῶν, ἐσοῦσας ἀνδρῶν ἐρήμων' οἷα δὲ κεινήσι ἐπιπεσόντες εὐπετέως κατέσχον... Οὕτω δὴ Παίωνων Σιριοπαίονές τε και Παιόπλαι και οί μέχρι τῆς Πρασιάδος λίμνης ἐξ ἠθέων ἐξαναστάντες ἦγοντο ἐς τὴν Ἀσίην».

3. Ό δρόμος ἔμπαινε, σύμφωνα με τὸν P a r a s t a v r u, Amphipolis, σ. 3, στην Ἄμφίπολη ἀπὸ τῆ γνωστῆ «θρακικῆ πύλη» (Θουκυδ. V, 10, 1). Τὸν δρόμο αὐτὸν θά χρησιμοποίησε και ό Αἰμίλιος Παῦλος τὸ 168 π.Χ. γιά νά κατεβῆ ἀπὸ τήν Σίρι, ὅπου ήταν στρατοπεδευμένος, στην Ἄμφίπολη (Liv. XLV, 4).

4. Ἄλλιωδ δὲν ἐξηγεῖται πὼς οί Σιριοπαίονες σχηματίσαν τήν ἐντύπωση ὅτι θά ἐπιτίθεται ἐναντίον τους ἀπὸ τῆ θάλασσα, άκολουθώντας δηλ. τὸν δρόμο τοῦ Ξέρξη που περνούσε ἀπὸ τὸν Στρυμονικό κόλπο, τῆ στιγμή που ὑπῆρχε και ἄλλος δρόμος, ὅπως θά δοῦμε, ἀπὸ τίς ἀνατολικές πλαγιές τοῦ Παγγαίου.

5. Ἡροδ. V, 15, 2 «Οἱ δὲ Πέρσαι πυθόμενοι συναλίσθαι τοὺς Παίονας και τήν πρὸς θαλάσσης ἐσβολὴν φυλάσσοντας, ἔχοντες ἡγεμόνας τήν ἄνω ὁδὸν τράπονται...».

6. Ἡροδ. V, 15, 2.

τῆς Σκαπτήσ "Υλῆς ποῦ ἐβγαζε βορείως τοῦ Παγγαίου, πράγμα ποῦ δικαιολογεῖ καὶ τὸν χαρακτηρισμὸ τῆς ὁδοῦ ὡς «ἄνω» ἀπ' τὸν Ἡρόδοτο¹.

Ἐκ τῆς Σκαπτῆς "Υλῆς πάλι, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὴν πορεία τοῦ Μεγάβαζου, φαίνεται πὼς ἡ «ἄνω ὁδὸς» κατευθύνεται ΒΔ καὶ ὕστερα ἀπὸ μερικὰ χιλιόμετρα ἐνώνονταν πιθανῶς μὲ τὸν δρόμο τῆς Σίρεως². Ἀμφίπολις ἴσως στὸ σημεῖο τῆς Γαζῶρου. Τὸν δρόμο αὐτὸν χρησιμοποιοῦσαν πιθανώτατα καὶ οἱ Θάσιοι ἔμποροι γιὰ τὴν μετάβασή τους στὴν ἐνδοχώρα, ποῦ τὴν βεβαιώνουν νομίσματά τους, τὰ ὁποῖα βρέθηκαν σὲ διάφορα ἀρχαῖα πολισμοὶ τῆς περιοχῆς τῆς Σίρεως³. Ἡ πληροφορία τοῦ Ἡρόδοτου ὅτι ὁ Μεγάβαζος ἔφτασε ὡς τὴν Πρασιάδα λίμνη καὶ ἀπὸ κεῖ ἔστειλε πρεσβεία στὸν βασιλιὰ τῆς Μακεδονίας, δείχνει ὅτι ὁ δρόμος συνεχίζονταν καὶ πέρα ἀπὸ τὴν Σίρι καὶ ἀκολουθώντας τὴν κατεύθυνση τῆς σημ. σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Σερρῶν-Κιλκίς περνοῦσε ἀπὸ τὴν Ἡράκλεια τὴν Σιντική, πλάι ἀπὸ τὴν σημ. λίμνη τῆς Δοϊράνης, ποῦ ταυτίζεται μὲ τὴν ἀρχαία Πρασιάδα⁴ καὶ ἀπὸ κεῖ ἀπ' τὰ στενὰ τοῦ Ντόβ-τεπέ ἔφτανε ὡς τὴν τότε πρωτεύουσα τῆς Μακεδονίας, τὴν Αἰγές⁵. Τὸ μῆμα αὐτὸ τοῦ δρόμο ἀπὸ τὴν Κεντρικὴ Μακεδονία ὡς τὴν Ἡράκλεια Σιντικὴ καὶ τὴν Σίρι φαίνεται πὼς εἶχε χρησιμοποιήσει ἀργότερα καὶ ὁ Αἰμίλιος Παῦλος, ἂν πάρουμε ὑπ' ὄψη μας ὅτι, μετὰ τὴν μάχη τῆς Πύδνας, πρῶτα λεηλάτησε τὴ Σιντικὴ καὶ στὴ συνέχεια πῆγε καὶ στρατοπέδευσε ἔξω ἀπὸ τὴν Σίρι.

Θὰ μπορούσαμε νὰ ὑποθέσουμε τὴν ὑπαρξὴ μιᾶς ὀδικῆς ἀρτηρίας ποῦ θὰ ἀπεσπᾶτο ἀπὸ τὸν δρόμο αὐτὸ, πιθανῶς ἀπὸ τὸ σημεῖο τῆς Ἡράκλειας Σιντικῆς, θὰ περνοῦσε τὰ στενὰ τοῦ Ροῦπελ καὶ θὰ ὀδηγοῦσε στὴν περιοχὴ τοῦ ἄνω ροῦ τοῦ Στρυμόνα, ἂν ἡ περιοχὴ ἐκεῖνη δὲν κατοικοῦνταν ἀπὸ ἐχθρικές φυλές, ποῦ δὲν φαίνεται νὰ εἶχαν ὀποιαδήποτε ἐπικοινωνία μὲ τὴν φυλὴ κάτω ἀπὸ τὰ στενὰ τοῦ Ροῦπελ. Ἡ ἀνεύρεση θασιακῶν νομισμάτων στὴν περιοχὴ ἀπ' τὰ στενὰ τοῦ Ροῦπελ ὡς τὴν πηγὴ τοῦ Στρυμόνα (περιοχὴ Σαρδικῆς) ἔκανε μερικοὺς ἐρευνητὲς νὰ πιστέψουν σὲ μιὰ ἐπικοινωνία τῶν λαῶν τῆς περιοχῆς αὐτῆς μὲ τὴν Θάσο ποῦ ἀποσκοποῦσε στὴν προμήθεια τοῦ νησιοῦ μὲ χρυσό⁶. Ἡ Θάσος ὁμοίως εἶχε τὰ δικά της χρυσορυχεῖα καὶ ἀκόμη ἐκμεταλλευόταν καὶ τὰ χρυσορυχεῖα τῆς Σκαπτῆς "Υλῆς καὶ τῶν Κρηνίδων

1. Ἡρόδ., ἔ.ἀ.

2. Τὸν δρόμο αὐτὸν χρησιμοποιοῦσαν πιθανῶς καὶ οἱ Παίονες κατὰ τὴν ἐκστρατεία τους ἐναντίον τῆς Περίθου (Ἡρόδ. V, I).

3. Γιὰ τὴν ταύτιση τῆς λίμνης Πρασιάδος βλ. Δ. Σ α μ σ ἄ ρ η, Ἱστορικὴ γεωγραφία, σ. 12, ὅπου καὶ σχετικὴ βιβλιογραφία.

4. Γιὰ τὴν πορεία τῆς «συντόμου ἐς Μακεδονίην ἐκ Πρασιάδος» ὁδοῦ, ὅπως τὴν ἀποκαλεῖ ὁ Ἡρόδοτος (V, 17), βλ. Μ. Παπαγεωργίου. «Ἐστὶ ἐκ τῆς Πρασιάδος λίμνης συντομος κάρτα ἐς τὴν Μακεδονίην», «Μακεδονικά», τ. 10 (1970), σ. 1-22.

5. Βλ. Casson, ἔ.ἀ., σ. 20, σημ. 1.

και έτσι δὲν εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ εἰσαγωγῆ χρυσοῦ. Ἐπομένως ἡ ἀνεύρεση ἐκεῖ θασιακῶν νομισμάτων ὀφείλεται, ὅπως σωστά παρατηρεῖ ὁ Casson¹, σὲ μιὰ και μοναδικῆ εἰσαγωγῆ μᾶλλον και ὄχι σὲ μιὰ σταθερῆ ἐμπορικῆ ἐπικοινωνία ποῦ νὰ δικαιολογεῖ τὴν ὑπαρξὴ δρόμου. Ὅπως ὅποτε ὅμως θὰ πρέπει νὰ θεωρηθῆ πιθανὴ ἡ ὑπαρξὴ ἑνὸς τέτοιου δρόμου ἀργότερα, ὅταν ἡ Σιντική εἶχε πιά ἐπεκταθῆ και βορείως τῆς Κερκίνης μὲ τὶς μακεδονικὲς προσαρτήσεις και κυρίως μὲ τὴν καθυπόταξη τῶν βορείων γειτόνων τοὺς Μαίδων. Ἐπίσης δὲν θὰ ἦταν ἀπίθανο νὰ ὑποθέσουμε ὅτι ἡ Ἡράκλεια Σιντικὴ θὰ ἀποτελοῦσε ἀπ' τὴν ἑλληνιστικὴ ἐποχὴ ἕναν πραγματικὸ ὁδικὸ κόμβο, ἀφοῦ ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Ἀντιγονιδῶν ἡ πόλη ἦταν διοικητικὸ κέντρο τῆς περιοχῆς ὡς ἔδρα τοῦ ἐπάρχου τῆς Παιονίας².

Ὁ δρόμος «*Ἀμφίπολη - Βισαλτίας*». Ἐνας ἄλλος ἀρχαῖος δρόμος, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη, διέσχισε ὀλόκληρη τὴ Βισαλτία ἀπὸ νότο πρὸς βορρᾶ και ἐξυηρετοῦσε τὴν ἐπικοινωνία τῶν Βισαλτικῶν πόλεων. Ἰχνη τοῦ δρόμου αὐτοῦ διακρίνονται κοντὰ στὰ ἐρεῖπια τῶν ἀρχαίων πόλεων. Ὁ δρόμος αὐτὸς στὰ στενὰ τῆς σημ. Ροδόπολης ἐνωτόταν μὲ τὸν δρόμο τοῦ Μεγάβαζου και ἀπὸ κεῖ συνέχιζε πρὸς νότο τὴν πορεία του πρὸς τὴ σημ. Κεντρικὴ Μακεδονία διασχίζοντας τὴν Κρηστωνία. Πιθανῶς κατασκευάστηκε ἀπὸ τοὺς ἀρχαίκοὺς βασιλιάδες τῶν Βισαλτικῶν γιὰ τὴν ἐπικοινωνία τῆς Βισαλτίας και Κρηστωνίας, ἂν κρίνουμε ἀπ' τὸ γεγονός ὅτι στὶς ἀρχὲς τοῦ 5ου π.Χ. αἰ. οἱ δυὸ αὐτὲς θρακικὲς «*χῶρες*» ἀποτελοῦσαν μιὰ ἐνιαῖα πολιτικὴ ἐνότητα μὲ κοινὸ βασιλιά³. Ἀργότερα συντηρήθηκε ἢ ἐπισκευάστηκε ἀπ' τὸν βασιλιά τῆς Μακεδονίας Ἀρχέλαο, ὁ ὁποῖος φρόντισε ιδιαίτερα γιὰ τὴν τελειοποίηση τοῦ συστήματος ὁδοποιίας τῆς Μακεδονίας⁴. Φαίνεται πὼς τὸν δρόμο αὐτὸν εἶχε χρησιμοποιήσει ὁ Ξέρξης, ἂν κρίνουμε ἀπὸ τὴν μαρτυρία τοῦ Ἡρόδοτου ὅτι ὕστερα ἀπὸ τὴν Ἀκανθο πῆρε τὸν μεσογειακὸ δρόμο και, ἀφοῦ πέρασε ἀπ' τὴν Παιονία, τὴν Κρηστωνία και τὸν Ἐχειδωρον ποταμὸ (σημ. Γαλλικὸ), κατέβηκε στὴ Θέρμη⁵. Σύμφωνα μὲ τὸν N. Hammond, τὸν ἴδιο δρόμο χρησιμοποίησε και ὁ Ἀρτάβαζος, καθὼς και ὁ Μ. Ἀλέξανδρος κατὰ τὴν ἐκστρατεία του στὴν Ἀσία⁶. Ὁ δρόμος αὐτὸς ἐξα-

1. Casson, ἔ.α.

2. Liv. XL, 23, 2.

3. Ἡρόδ. VIII, 116, 1 «*Ἐνθα και ὁ τῶν Βισαλτικῶν βασιλεὺς γῆς τε τῆς Κρηστωνικῆς Θρηξέ ἔργον ὑπερφυῆς ἐργάσατο...*».

4. Θουκυδ. II, 100, 2. Πρβλ. Δ. Κανατσούλη, Ἱστορία τῆς Μακεδονίας, σ. 20. N. Hammond, A History of Macedonia, Oxford 1972, τ. 1, σ. 209.

5. Ἡρόδ. VII, 124 «*... ἐκ τῆς Ἀκάνθου τὴν μεσόγαιαν τάμων τῆς ὁδοῦ, βουλόμενος ἐς τὴν Θέρμην ἀπικέσθαι. Ἐπορεύετο δὲ διὰ τῆς Παιονικῆς και Κρηστωνικῆς ἐπὶ ποταμῶν Ἐχειδωρον...*». Τὴν πορεία ἀπὸ τὸν δρόμο αὐτὸν δέχεται και ὁ N. Hammond, ἔ.α., σ. 194-9.

6. N. Hammond, ἔ.α., σ. 194, σημ. 2, 195. Αὐτὸ ὅμως δὲν εἶναι σίγουρο, γιὰτι δὲν

σφάλιζε τὴν ἐπικοινωνίαν τῆς Ἀνατολικῆς μετὰ τὴν ὑπόλοιπην Μακεδονίαν. Περισσότερον σὲ χρῆσιν ὅμως γιὰ τὴν ἐπικοινωνίαν αὐτὴν θὰ ἦταν ὁ παραλιακὸς δρόμος πλάι ἀπὸ τὸν Στρυμονικὸν κόλπον ποῦ ἀποτελοῦσε συνέχειαν τοῦ μεγάλου δρόμου τῆς Πιερίδος¹ ἀπ' αὐτὸν εἶχε μεταβῆ καὶ ὁ Βρασιδᾶς στὴν Ἀμφίπολιν². Ἀργότερα στὰ ἴχνη ἐνὸς τμήματος τοῦ ἀρχαίου αὐτοῦ δρόμου τῆς Βισαλτίας κατασκευάστηκε ὁ ρωμ. δρόμος Ἀμφίπολης-Ἡράκλειας Σιντικής³.

Ὁ «δρόμος τοῦ Σιτάλκης». Ἐναν ἄλλο καθαρὰ στρατιωτικὸν δρόμον εἶχε διανοίξει ὁ Σιτάλκης μέσα ἀπὸ τὰ δάση τῆς Κερκίνης⁴ κατὰ τὴν ἐκστρατεία τοῦ ἐναντίον τῶν Παιόνων⁵. Ὁ δρόμος αὐτὸς ἐξασφάλιζε τὴν ἐπικοινωνίαν τοῦ βασιλείου τῶν Ὀδρυσῶν ὄχι μονάχα μετὰ τὴν Παιονίαν ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν Κρηστωνίαν, τὴν Μυγδονίαν καὶ τὴν Χαλκιδικήν, ἂν κρίνουμε ἀπ' τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Σιτάλκης εἶχε χρησιμοποιήσει τὸν ἴδιον δρόμον καὶ κατὰ τὴν κατοπινὴ ἐκστρατεία του (429 π.Χ.) ἐναντίον τῆς Μακεδονίας⁶.

Ἄν πραγματικὰ ὁ Φίλιππος Ε' στὴν πορεία του πρὸς τὸν Αἴμον⁷ εἶχε χρησιμοποιήσει τὸν ἴδιον δρόμον, ποῦ διανοίχθηκε κατὰ διαταγὴν τοῦ Σιτάλκη, αὐτὸ σημαίνει ὅτι ὁ δρόμος διατηροῦνταν ὡς τὸ ἀ' μιστὸν τοῦ 2ου π.Χ. αἰ. Πι-

ἔχουμε στοιχεῖα τόσο γιὰ τὴν πορείαν τοῦ Ἀρτάβαζου, ὅσο καὶ γιὰ τὴν πορείαν τοῦ Ἀλέξανδρου. Ἴσως αὐτοὶ ἀκολουθήσαν καὶ τὸν παραλιακὸν δρόμον (σημ. ἐθνικὴ δὸδ Θεσσαλονίκης-Καβάλας).

1. O C a s s o n, Sites archéologiques de la Macédoine Orientale, BCH, τ. 40 (1916), σ. 296, ἀναγνωρίζει καὶ ἕνα προϊστορικὸν δρόμον, ποῦ ἔβηκε τρεῖς πεδιάδες τοῦ Στρυμόνα καὶ Λαγκαδᾶ καὶ ὁποῖος ἀκολουθοῦσε τὴν κατεύθυνσιν τῶν χειμάρρων τοῦ Κοπάτς-ντερέ καὶ Λαγκαδᾶ-τσάι. Καὶ τονίζει ὅτι ὁ δρόμος αὐτός, σὰν συντομώτερος ἀπὸ τὸν παραλιακόν, εἶχε μεγάλην σπουδαιότητα. Δὲν ξέρομε ὅμως ἂν αὐτὸς ἦταν σὲ χρῆσιν κατὰ τὴν περίοδον ποῦ ἐξετάζομε.

2. Θουκυδ. IV, 103 «Ἐπὶ ταύτην οὖν ὁ Βρασιδᾶς ἐξ Ἀρῶν τῆς Χαλκιδικῆς ἐπορεύετο τῷ στρατῷ. Καὶ ἀφικόμενος περὶ δεῖλην ἐπὶ τὸν Αὐλῶνα καὶ Βορμίσκον, ἡ ἢ Βόλβη λίμνη ἐξήϊσεν ἐς θάλασσαν, καὶ δεικνοποιησάμενος ἐχώρει τὴν νύκτα. Χειμῶν δὲ ἦν καὶ ὑπένειπεν ἡ καὶ μᾶλλον ὄρησις, βουλόμενος λαθεῖν τοὺς ἐν τῇ Ἀμφίπολει...».

3. Βλ. Δ. Σ α μ σ ἄ ρ η, ἐ.ἀ., σ. 37.

4. Γιὰ τὴν ταύτισιν τῆς Κερκίνης μετὰ τὸν σημ. βουνὸν Μπέλες βλ. Δ. Σ α μ σ ἄ ρ η, ἐ.ἀ., σ. 1-2. Ὁ Μ. Ε. C o u s i n ἔ γ γ, Voyage dans la Macédoine, σ. 169, ταυτίζει ἐσφαλμένα τὴν Κερκίνην μετὰ τὸν σημ. βουνὸν Μενοίκιον καὶ κατὰ συνέπειαν περιγράφει ἐσφαλμένα καὶ τὴν πορείαν τοῦ δρόμου ποῦ ἀκολουθῆσε ὁ Σιτάλκης.

5. Θουκυδ. II, 98, 1-2 «Σιτάλκης μὲν οὖν χώρας τοσαύτης βασιλεύων παρεσκευάζετο τὸν στρατόν. Καὶ ἐπειδὴ αὐτῷ ἔτοιμα ἦν ἄρας ἐπορεύετο ἐπὶ τὴν Μακεδονίαν πρῶτον μὲν διὰ τῆς αὐτοῦ ἀρχῆς, ἔπειτα διὰ Κερκίνης ἐρήμου ὄρους, ὃ ἐστὶ μεθόριον Σιντῶν καὶ Παίωνων ἐπορεύετο δὲ δι' αὐτοῦ τῆ ὁδῷ ἣν πρότερον αὐτὸς ἐποιήσατο τεμῶν τὴν ὕλην, ὅτε ἐπὶ Παίονας ἐστράτευσεν. Τὸ δὲ ὄρος ἐξ Ὀδρυσῶν διόντες ἐν δεξιᾷ μὲν εἶχον Παίονας, ἐν ἀριστερᾷ δὲ Σιντούς καὶ Μαιδοῦς...».

6. Θουκυδ., ἐ.ἀ.

7. Βλ. F. W a l b a n k, Philip V of Macedon, σ. 249 καὶ σημ. 3.

θανώς όμως ο Φίλιππος Ε' θά βρήκε αυτόν αρκετά δύσβατο, γιατί στο μεταξύ θά είχε καλυφθή από θάμνους και δένδρα¹, αν πάρουμε υπ' όψη μας ότι πολύ νωρίτερα ο Φίλιππος Β' κατά την εκστρατεία του έναντιον της Θράκης (342/41 π.Χ.) είχε βρή όρισμένες περιοχές της Μαιδικής και των περιχώρων της, απ' όπου περνούσε ο δρόμος του Σιτάλκη, πολύ λίγο βατές².

Ο δρόμος «Αμφίπολης - Φιλίππων». Ύστερα από την κατάκτηση και της περιοχής πέραν του Στρυμόνα από τον Φίλιππο Β' και την ίδρυση της μακεδονικής άποικίας των Φιλίππων θά πρέπει νά κατασκευάστηκε ένας δρόμος που θά ένωνε τους Φιλίππους με την Αμφίπολη. Την ύπαρξη του δρόμου αυτού υποψιαζόμαστε από την ανάγκη που θά προέκυψε για την εκμετάλλευση των μεταλλείων των Φιλίππων από τους Μακεδόνες, καθώς και από την πορεία που ακολούθησε ο Μ. Αλέξανδρος κατά την εκστρατεία του έναντιον των Τριβαλλών, αφού σύμφωνα με την μαρτυρία του Αρριανού ξεκινώντας από την Αμφίπολη είχε στ' άριστερά του τó βουνό "Ορβηλος³. Σ' ένα σημείο όμως κοντά στη σημ. Νικήσιανη φαίνεται πώς άφησε τόν δρόμο αυτό Αμφίπολης-Φιλίππων και πήρε δεξιά τόν δρόμο της Πιερίδος και από κει έφτασε στη μοναδική διάβαση του Νέστου για την πορεία του προς τόν Αίμο. Αυτό τουλάχιστο συμπεραίνεται απ' την μαρτυρία του Αρριανού, σύμφωνα με την όποία, κατά την περαιτέρω πορεία του, είχε στ' άριστερά του και τούς Φιλίππους⁴.

Η παλιά γνώμη ότι ο Μ. Αλέξανδρος απ' την Αμφίπολη έφτασε στο Νέστο χρησιμοποιώντας τόν δρόμο της Πιερίδος⁵ δίκαια επικρίθηκε σαν έσφαλμένη⁶. Επίσης έσφαλμένη είναι και η γνώμη του L. Gallois⁷ ότι ο Αλέξανδρος ακολούθησε την πορεία της σημ. σιδηροδρομικής γραμμής Δράμας-Ξάνθης, γιατί: 1) σ' αυτήν την περίπτωση δέν θά είχε τούς Φιλίππους στα δεξιά του, πράγμα που έρχεται σε αντίθεση με την πληροφορία του Αρριανού· 2) ο Νέστος σ' εκείνο τó σημείο είναι και σήμερα ακόμη αδιάβατος,

1. Βλ. D a n o v, Drevna Trakija, σ. 164.

2. Βλ. D a n o v, έ.ά., σ. 165, σημ. 17.

3. Αρριαν. Αναβ. I, 1, 4-5 «Αμα δέ τῷ ἡρι ἐλαύνειν ἐπὶ Θράκης, ἐς Τριβαλλούς... ὀρηθέντα δὴ ἐξ Ἀμφιπόλεως ἐμβαλεῖν εἰς Θράκην τὴν τῶν αὐτονόμων καλουμένων Θρακῶν, Φιλίππους πόλιν ἐν ἀριστερῇ ἔχοντα καὶ τὸν Ὀρβηλὸν τὸ ὄρος. Διαβάς δὲ τὸν Νέστον ποταμόν...».

4. Αρριαν., έ.ά.

5. Βλ. J. G. D r o y s e n, Geschichte Alexanders des Grossen, 2η έκδ., τ. I, σ. 119 κ.έ. A. S c h a e f e r, Demosthenes und seine Zeit, 2η έκδ., III, 103. N. V u l l i c h, Alexandre le Grand sur le Danube, «Xenia de l'Université d'Athènes» 1912, σ. 181 κ.έ. U. W i l c k e n, Alexander der Grosse, σ. 60.

6. Ἡδὴ ὁ N i e s e, Geschichte der Griechischen und Makedonischen Staaten, τ. I, σ. 54, σημ. 1, δέν τὴ δέχεται.

7. L. G a l l o i s, Géographie Universelle, 2η έκδ., τ. VII, σ. 251, πίν. XCIV A.

ὅπως καὶ τὸ βουνὸ Ροδόπη, ἀφοῦ καὶ σήμερα ὁ σιδηρόδρομος περνάει μέσα ἀπὸ τοῦνελ.

Ἄλλοι μικρότεροι δρόμοι. Ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς παραπάνω δρόμους θὰ ὑπῆρχαν καὶ ἕνα σωρὸ ἄλλοι μικρότεροι δρόμοι γιὰ τὴν ἐπικοινωνία τῶν ἀρχαίων πόλεων καὶ πολισμάτων μεταξύ τους. Ἔτσι μᾶς εἶναι γνωστὸς ἕνας δρόμος μήκους 25 σταδίων (5 περίπου χλμ.) ποὺ ἔκωνε τὴν Ἀμφίπολη μὲ τὸ ἐπίνειό της, τὴν Ἡϊόνα¹. Ὁ δρόμος αὐτὸς ἦταν ὁ μοναδικὸς ποὺ ἀπ' τὴ θάλασσα ὡδηγοῦσε στὴν περιοχὴ τῆς Μυρκίνου καὶ γενικώτερα τῆς θρακικῆς ἐνδοχώρας καὶ αὐτὸν φαίνεται πὼς ἀκολούθησαν οἱ Ἴωνες ἄποικοι τοῦ Ἰστιάου καὶ τοῦ Ἀρισταγόρα, καθὼς καὶ οἱ δέκα χιλιᾶδες Ἀθηναῖοι ἄποικοι μὲ τοὺς στρατηγούς Λέαργο καὶ Σωφάνη τὸ 465 π.Χ. κ.ἄ.²

Τὸ παλιὸ δνομα πάλι τῆς Ἀμφίπολις, «Ἐννέα ὁδοί», μᾶς ἐπιτρέπει νὰ υποθέσουμε τὴν ὑπαρξὴ 9 δρόμων ποὺ ἔρχονταν ἀπὸ διάφορες κατευθύνσεις καὶ συνενώνονταν σ' αὐτήν³. Δὲν εἶναι δυνατὸ ὅμως νὰ προσδιορίσουμε τίς κατευθύνσεις τῶν 9 αὐτῶν δρόμων, γιατί μᾶς λείπουν οἱ σχετικὲς πληροφορίες. Ὁ Δήμιτσας, χωρὶς νὰ βασίζεται σὲ καμιὰ πηγὴ, προτείνει ἐντελῶς αὐθαίρετα τὴν ἄποψη ὅτι ἀπὸ τοὺς 9 δρόμους οἱ 3 ἔρχονταν ἀπὸ δεξιὰ τοῦ Στρυμόνος καὶ συγκεκριμένα ἀπὸ τίς πόλεις Εὐπορία, Ἀργίλο καὶ Βισαλτικὴ Ἡϊόνα καὶ οἱ ἄλλοι 6 ἀπὸ τὴν ἀριστερὴ ὄχθη τοῦ ποταμοῦ, ἀπὸ τίς πόλεις Ἡϊόνα, Φάγγρητα, Γάζωρο καὶ Μύρκινο⁴. Οἱ πόλεις ὅμως Ἡϊόνα, Ἀπολωνία καὶ Γαληνὸς βρισκονταν στὴν ἴδια γραμμὴ (παραλιακᾶ). Ἐπομένως δὲν μπορεῖ νὰ ἐννοηθῆ παρὰ ἡ ὑπαρξὴ ἐνὸς μονάχα δρόμου, ποὺ περνοῦσε ἀπ' αὐτὲς καὶ ἔφερνε στὴν Ἀμφίπολη⁵. Ἐπίσης ἕνας μονάχα δρόμος θὰ ὑπῆρχε γιὰ τὴν ἐπικοινωνία τῆς Ἀμφίπολης μὲ τὴν Βισαλτικὴ Ἡϊόνα καὶ τὴν Ἀργίλο. Ἔτσι δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ σωστὴ ἡ ταύτιση τῶν 9 δρόμων ποὺ κάνει ὁ Δήμιτσας.

1. Θουκυδ. IV, 102, 3 «Ὡρμώντο δὲ ἐκ τῆς Ἡϊόνος, ἣν αὐτοὶ εἶχον ἐμπόριον ἐπὶ τῷ στόματι τοῦ ποταμοῦ ἐπιθαλάσσιον πέντε καὶ εἴκοσι σταδίου ἀπέχον ἀπὸ τῆς νῦν πόλεως, ἣν Ἀμφίπολιν Ἀγνων ὀνόμασαν...». Σύμφωνα πάλι μὲ τὸν Διόδωρο, XII, 73, ἡ ἀπόσταση Ἀμφίπολης-Ἡϊόνος ἦταν 30 στάδια καὶ σύμφωνα μὲ τὸν Στράβωνα, VII, ἀπόσπ. 35, μονάχα 20 στάδια.

2. Βλ. Δ. Λαζαρίδη, Ἀμφίπολις καὶ Ἀργίλος, σ. 48-9.

3. Ἡ συνένωση 9 δρόμων, ποὺ μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς ἔρχονταν ἀπὸ πόλεις διαφορετικῶν θρακικῶν φυλῶν, δὲν πρέπει νὰ φαίνεται παράξενη, ἂν πάρουμε ὑπ' ὄψη μας τὴν περίπτωση τῆς συγκατοίκησης διαφορετικῶν θρακικῶν φυλῶν στὸ Παγγαῖο (Ἡροδ. VII, 112) καὶ σὲ πόλεις τῆς Χαλκιδικῆς (Θουκυδ. IV, 109, 3-4).

4. Μ. Δήμιτσας, Γεωγραφία, τ. II, σ. 529.

5. Καὶ αὐτοῦ ὅμως τοῦ ἐνὸς δρόμου ἡ ὑπαρξὴ δὲν μπορεῖ νὰ θεωρηθῆ βέβαιη, ἂν πάρουμε ὑπ' ὄψη μας ὅτι ὁ Περσεὺς εἶχε μεταβῆ στὴν Γαληνὸ ἀπὸ τὴν Ἀμφίπολη μὲ πλοῖο (Διοδ. XXX, 21, 1. Λίν. XLIV, 45, 15. Πλουτ. Αἴμ. Παῦλος, 23), ἐκτὸς ἂν ὑπῆρχε δρόμος ἀπὸ τὴν ξηρὰ, ἀλλὰ γιὰ διαφόρους λόγους δὲν θέλησε νὰ τὸν χρησιμοποιήσει.

Κατά τὴ γνώμη μας σίγουρα ἀνάμεσα στοὺς 9 δρόμους θὰ πρέπει νὰ συγκαταλέξουμε τοὺς ἑξῆς: 1) τὸν δρόμο Ἀμφίπολης-Ἡϊόνας· 2) τὸν δρόμο Ἀμφίπολης-Μυρκίνου-Δραβήσκου-Σίρεως, τὸν ὁποῖο εἶχαν χρησιμοποιήσει πιθανῶς οἱ Σιριοπαῖονες, ὅταν κατέβηκαν πρὸς τὴ θάλασσα γιὰ νὰ ἀναχαιτίσουν τὴν προέλαση τοῦ στρατοῦ τοῦ Μεγάβαζου, καθὼς καὶ ὁ Αἰμίλιος Παῦλος, ὅταν ἦρθε ἀπὸ τὴν Σίρι, ὅπου εἶχε στρατοπεδεύσει, στὴν Ἀμφίπολη¹· ὁ δρόμος θὰ ἔμπαινε στὴν πόλη πιθανότατα ἀπὸ τὶς γνωστὲς «θρακικὲς πύλες»²· 3) τὸν δρόμο Ἀμφίπολης-Βισαλτικῆς Ἡϊόνας-Ἀργίλου-Ἀκάνθου· 4) τὸν δρόμο Ἀμφίπολης-Τραγίλου-Βέργης κ.λ., ὁ ὁποῖος διέσχισε ὀλόκληρη τὴ Βισαλτία ἀπὸ νότο πρὸς βορρᾶ· 5) τὸν δρόμο Ἀμφίπολης-Κερδύλιου, ποὺ τὸν εἶχε χρησιμοποιήσει ὁ Βρασιδίας γιὰ νὰ κατεβῆ ἀπὸ τὸ Κερδύλιο καὶ νὰ μῆ στὴν Ἀμφίπολη³, καὶ 6) ἕναν δρόμο ποὺ θὰ ἔφερεν στὸ Παγγαῖο, κέντρο τῆς διονυσιακῆς λατρείας.

Κάποιος ἀρχαῖος δρόμος θὰ πρέπει νὰ περνοῦσε ἀνάμεσα ἀπὸ δυὸ ἀρχαίους πύργους, ποὺ ἔχουν ἐντοπισθῆ ἀπὸ τὸν Μπακαλάκη ΒΔ τῆς σημ. Ν. Ἡρακλείτσας σὲ ὑψόμετρο 200 μ.⁴ Ὁ δρόμος αὐτὸς πιθανῶς ξεκινοῦσε ἀπὸ τὴν Οἰσύμη (σημ. Ν. Πέραμο) καὶ ὀδηγοῦσε στὴν ψηλότερη κορυφὴ τοῦ Συμβόλου καὶ τὴν Πιερίδα, ὅπου θὰ ἐνωνόταν στὸ σημεῖο περίπου τῆς σημ. Ἐλευθερούπολης μὲ τὸν μεγάλο δρόμο ποὺ εἶχε χρησιμοποιήσει ὁ Ξέρξης.

Ἐπίσης διοικητικοί, ἐμπορικοὶ καὶ λατρευτικοὶ λόγοι θὰ εἶχαν ἐπιβάλει τὴν ἀνάγκη κατασκευῆς καὶ διαφόρων ἄλλων δρόμων. Ἔτσι ἡ ἴδρυση τῶν θρακικῶν κωμαρχιῶν καὶ κοινῶν προϋπέθετε ὅπωςδῆποτε τὴν ὑπαρξὴ δρόμων γιὰ τὴν ἐπικοινωνία τῶν κωμῶν μεταξὺ τους ἢ τουλάχιστο μὲ τὴν κόμη-ἔδρα τοῦ κωμάρχου. Ἐπομένως θὰ πρέπει νὰ θεωρήσουμε πιθανὴ τὴν ὑπαρξὴ διαφόρων δρόμων ποὺ ἔφερναν στὴν Γάζωρο, κέντρο τοῦ κοινοῦ τῶν Γαζωρίων⁵. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς τοὺς δρόμους θὰ ἦταν ὁ δρόμος Γαζώρου-Βέργης. Ἐπίσης οἱ δρόμοι Γαζώρου-Σίρεως, Γαζώρου-Ἀδριανούπολης καὶ Γαζώρου-Σκιμβέρτου. Ἀκόμη διάφοροι δρόμοι θὰ συνέδεαν τὰ ἐμπόρια τῶν Θασίων μὲ τὰ μεσόγεια, ἀφοῦ σκοπὸς τῆς ἴδρυσῆς τους ἦταν ἡ ἐκμετάλ-

1. Liv. XLV, 4.

2. Θουκυδ. V, 10, 3. Πιθανῶς στίς θρακικὲς πύλες ἀνήκουν τὰ ἐρείπια ποὺ ἀνακαλύφθηκαν τὸ 1972 ἀπὸ τὸν ἀρχαιολόγο Δ. Λαζαρίδη.

3. Βλ. Θουκυδ. V, 8, 1.

4. Βλ. Γ. Μ π α κ α λ ά κ η, Ἀνασκαφαὶ ἐν Καβάλα καὶ τοῖς πέριξ, ΠΑΕ 1938, σ. 98. Ἀπὸ τοὺς δυὸ αὐτοὺς πύργους, ποὺ χρησίμευαν γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν ἐδῶ εὑρισκομένων ἀγροικιῶν, ὁ ἕνας ἀνῆκε στὸν 4ο π.Χ. αἰ. καὶ ὁ ἄλλος ἀπὸ τὴν τειχοδομία φαίνεται πὺς εἶναι ἀρχαιότερος.

5. Βλ. ἐπιγραφή τῶν Φιλίππων (J. R o g e r, BCH, τ. 62 (1938) σ. 37-41), ὅπου ἀναφέρεται αὐτὸ τὸ κοινόν.

λευση τῆς πλούσιας ἐνδοχώρας. Τέλος ἄλλοι δρόμοι θὰ ὀδηγοῦσαν στὰ διάφορα κέντρα λατρείας, ὅπως στὰ μαντεῖα τοῦ Διονύσου στὸ Παγγαῖο¹ καὶ στὸν Ὀρβηλο².

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ Κ. ΣΑΜΣΑΡΗΣ

---

1. Γιὰ τὸ μαντεῖο αὐτὸ βλ. P. Perdrizet, *Cultes et Mythes du Pangée*, Paris/Nancy 1910, σ. 37 κ.έ.

2. Γιὰ τὴν ὑπαρξὴ μαντείου τοῦ Διονύσου στὸν Ὀρβηλο βλ. Στ. Μερτζίδη, Αἱ Χῶραι τοῦ παρελθόντος, σ. 96. Th. Desdèvises-du-Dèzert, *Géographie*, σ. 396. Δ. Μοσχόπουλου, Ἡ Ἱερὰ Μονὴ Εἰκοσιφοινίσσης, σ. 7. Heuzey-Daumet, *Mission*, σ. 30. Ν. Φιλιππίδη, «Παρνασσός», Ἀπ. τ. Α', τεύχ. Β', σ. 130.

RÉSUMÉ

D e m è t r e S a m s a r i s, Le réseau des routes de la Macédoine orientale dès les années archaïques jusqu'à la conquête romaine.

Dans cette étude, l'auteur essaie de représenter le réseau des routes de la Macédoine orientale dès les années archaïques jusqu'à la conquête romaine, en faisant la combinaison des sources littéraires et des données épigraphiques avec la formation naturelle du territoire.

Au début, il examine minutieusement la direction de la «κάτω ὁδοῦ», qui était la plus importante et la plus fréquentée parce qu'elle unissait l'Asie avec la Grèce. Cette route passait de la fleuve Nestos, d'un certain pont ancien, que vraisemblablement aurait été situé près du village contemporain Paradisos, et de là, en suivant le parcours de la route Salonique-Xanthi d'aujourd'hui, traversait la partie sud de la Macédoine Orientale.

En continuant, l'auteur soutient la théorie de l'existence de deux routes secondaires, qui commençaient de la «κάτω ὁδοῦ». L'une de ces routes partait de Néapolis et se dirigeait vers Philippes bien que l'autre commençait d'un point près du village contemporain Eleftroupolis et se dirigeait vers Scaptésylé. Dans la description d'Hérodote sur la campagne de Megabazos contre les Siropiéones, l'auteur rencontre la mention d'une «κάτω ὁδοῦ», qui semblait partir de Piéride en destination de Siris et Héraclée Sintice et après elle se dirigeait vers la capitale de la Macédoine. L'auteur conclut de l'existence d'une autre route, qui se dirigeait de Siris à Amphipolis. Il présume l'existence d'une route, qui, partant de Amphipolis, traversait toute la Bisaltie du Sud au Nord et d'une autre, qui se dirigeait de Amphipolis à Philippes.

Enfin il examine la direction précise de la route de Sitalcés et dégage des conclusions, de la possibilité de l'existence des autres routes secondaires, qui étaient construites pour des raisons administratives, commerciales et religieuses.